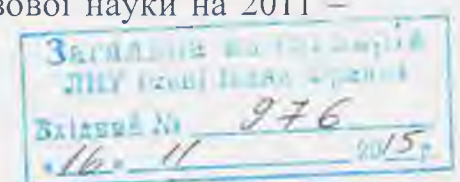

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Попович Терезії Петрівни
«Правові засоби здійснення демократії у державах Центральної Європи:
теоретичні та практичні аспекти»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Проголошення України незалежною і суверенною державою заклало необхідну правову основу для розбудови демократичної, правової й соціальної держави та створило умови для формування розвиненого громадянського суспільства. Якщо модель соціальної і правової держави допускає певну варіативність як за формою правління, так і за формою державно-територіального устрою, то у відношенні державно-правового режиму – це завжди демократичний режим із належним рівнем легітимності державної влади. Враховуючи, що підписання асоціації з Європейським Союзом є лише першим шагом до набуття повноправного членства, дослідження правових механізмів відновлення і зміцнення інститутів демократії належать зараз до числа пріоритетних у сфері вітчизняної правової науки.

Необхідно також враховувати, що Європейський Союз, як організація, є досить не однорідний та поділяється на певні групи країн, які пройшли різний шлях до набуття членства та мають певні історичні, політичні та правові особливості. Однією з таких груп виокремлюють держави Центральної Європи, які у 1991 році об'єдналися у Вишеградську групу з метою взаємного сприяння у відновленні демократії та найповнішої інтеграції в європейські структури. Все це і зумовлює актуальність дисертаційного дослідження Попович Т. П. «Правові засоби здійснення демократії у державах Центральної Європи: теоретичні та практичні аспекти».

Робота виконана у межах тематики дослідження на кафедрі теорії та історії держави і права ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Тема роботи відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2011 –

2015 рр., схваленими постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року №14-10 зі змінами, внесеними Постановою Загальних зборів № 4-12 від 05.03.2012р.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній загальній теорії держави і права комплексним монографічним дослідженням правових засобів здійснення демократії у державах Центральної Європи, їх специфіки в окремих національних правопорядках та виявлення тенденцій розвитку.

До положень та висновків, які характеризуються науковою новизною належать такі. Насамперед, автор висуває і обґрунтовує твердження, що державний режим в юридичній площині означає ступінь участі державно-організованого суспільства в здійсненні публічної влади та забезпеченні фундаментальних цінностей. На його думку, державний режим як поняття означає не стільки сукупність методів і засобів здійснення публічної влади в суспільстві, скільки здійснення цієї влади самим суспільством (с. 12).

У свою чергу, дисертант вказує, що основними складовими поняття «державного режиму» слід вважати такі: 1) роль і значимість прав людини для державно-організованого суспільства; 2) ступінь народовладдя (участі народу в здійсненні публічної влади) на загальнодержавному рівні та територіальної громади – на місцевому рівні; 3) ступінь правового забезпечення плюралізму (урізноманітнення) або навпаки – уніфікації ідеологічної, економічної та політичної систем суспільства; 4) ступінь незалежності та ефективності правосуддя (с. 13-15).

Окрім цього, автор обґрунтовує поняття демократії як такий аспект розуміння держави, заснованої на принципі верховенства права, який передбачає, принаймні, безпосередню дію прав людини, суверенітет народу, що здійснюється через консенсуальні механізми, та незалежне правосуддя (с. 30).

Автором здійснено порівняльно-правовий аналіз генезису демократії у державах Центральної Європи, у тому числі шляхом з'ясування послідовності

цього процесу, розкриття основних правових засобів відновлення демократії у ході демократичних революцій та в перші роки після них.

На підставі проведеного аналізу дисертант виокремлює наступні особливості процесу становлення демократичних інститутів у державах Центральної Європи. Для Польщі мало місце врегулювання конституційних відносин на тимчасових засадах. Так звана мала Конституція 1992 р. відкинула організацію публічної влади, заснованої на соціалістичних принципах, та запровадила основні демократичні інститути. У Чехії та Словаччині процес відновлення демократичних інститутів у ході демократичної революції й безпосередньо після неї здійснювався в умовах федеративної держави й паралельно з її намаганнями щодо удосконалення відносин між центром і суб'єктами федерації. Незважаючи, на те, що в Угорщині на першому етапі реформ відновлення демократичних інститутів ключовими правовими засобами виступали конституційні зміни 1989-1990 років, процес реформування все ж не набув логічного завершення. Як наслідок, до 2011 р. Угорщина залишалася однією з держав регіону, в якій так і не було схвалено нової Конституції (с. 55-108).

Автором удосконалені знання про засоби забезпечення незалежності правосуддя у державах Центральної Європи. Так, на думку дисертанта, найбільш вагомими з-поміж них є: недоторканість суддів; заснування спеціальних органів захисту незалежності суду (такі спеціальні органи постали в ході судових реформ у державах Центральної Європи напередодні їх прийняття до ЄС); спеціальний порядок призначення і звільнення суддів; спеціальний порядок створення і ліквідації судів, який передбачає прийняття рішення у формі закону та виключає довільність у цьому питанні; спеціальний порядок фінансування судової влади загалом і встановлення винагороди для суддів, зокрема (с. 128-134).

Важливим при цьому є положення та висновки про місце Європейського Суду з прав людини в системі захисту прав людини держав Центральної Європи. У роботі зазначається, що Європейський Суд з прав людини займає

значиме місце в механізмі «дієвої демократії» у державах Центральної Європи, що емпірично підтверджується його активною взаємодією з національними правопорядками цих держав. Значна кількість скарг та винесені за результатами розгляду справ постанови вказують на нього як на важливий субсидіарний механізм захисту та відновлення прав і свобод людини, передбачених Конвенцією (с. 144).

Значимими є положення та висновки автора щодо процесу децентралізації як ключової ідеї реформування публічної влади в державах Центральної Європи на другому етапі удосконалення основних демократичних інститутів (с. 158-180). Дисертант зауважує, що дана реформа в напрямі децентралізації здійснювалася в усіх державах регіону на двох рівнях: на рівні змін до конституції та на рівні законодавчого регулювання. При цьому якість конституційного регулювання місцевого самоврядування є різною у державах Центральної Європи, зважаючи на два аспекти: обсяг такого регулювання і достатність нормативних гарантій цього рівня (с. 179).

Водночас автор формулює ознаки сильної моделі місцевого самоврядування, до яких безпосередньо належать: достатні владні повноваження, які оптимально дозволяють забезпечити розвиток територіальної громади й спільні інтереси територіальних громад на рівні регіону; достатні фінансові механізми, які створюють спроможність громади та мотиваційне поле для її розвитку; інституційна завершеність системи органів місцевого самоврядування, в основі якої – обрані виборцями органи; забезпечення ефективним державним контролем, який здійснюється уповноваженими урядом структурами (с. 180).

Достовірність і обґрунтованість дисертації Попович Т.П. опирається на достатню емпіричну базу (203 позиції в списку джерел, значна частина з яких належить до першоджерел досліджених країн), належну методологічну основу і логічну схему проведення дослідження.

Врахування результатів дослідження щодо конституювання демократичного режиму в державах Центральної Європи обумовлює практичну

значимість дисертаційної роботи, забезпечуючи можливості визначення вітчизняною правовою наукою завдань у напрямку удосконалення демократичних інститутів в Україні, надання їм стабільного розвитку шляхом проведення відповідних реформ. Висновки дисертації можуть бути використані у роботі Конституційної комісії, які зараз вирішує схожі завдання та розробляє відповідні зміни до Конституції України.

Низка положень дисертації можуть бути основою для подальшого дослідження теорії демократичного режиму та їх особливостей у так званих «молодих демократіях».

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає також у тому, що сформульовані в роботі положення, висновки і рекомендації можуть бути використані для правотворчої та правозастосовної практики, у науково-дослідницькій роботі, а також у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін таких, як: «Загальна теорія держави і права», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Порівняльне правознавство», «Конституційне право зарубіжних країн», підготовки підручників, посібників, методичних матеріалів.

Звертаючи увагу на позитивні моменти дисертаційної роботи Попович Т. П., водночас необхідно зазначити, що мають місце і дискусійні чи такі, що потребують додаткової аргументації, положення.

1. Загалом розуміння автором дисертації змісту понять «державний режим», «демократія» у підрозділах 1.1. і 1.2. слід підтримати. Водночас, залишається незрозумілим чітке співвідношення понять «державний режим» і «політичний режим», їх взаємне пересікання чи виокремленість. З іншого боку, на нашу думку, вплив глобалізації на сучасну демократію, її функціонуючі механізми та на зміну відповідних правових засобів, не обмежуються тими лініями впливу, які наводить автор у тексті дисертації.

2. З наведеним зауваженням пов'язане ще одне. Характерною ознакою сучасних демократій є поступове введення електронних механізмів їх здійснення. Автор згадує про феномени «електронного уряду» та «електронної

демократії», проте емпіричного підтвердження їх функціонування на рівні держав Центральної Європи не наводить. Для вітчизняної правової науки і особливо для українського законодавця окреслення такого досвіду (й відповідних проблем) були би цікавими й своєчасними.

3. Засоби забезпечення судів у державах Центральної Європи, які аналізуються у дисертації (с.128 і наступні) і які сприймаються автором як гарантії для демократії і верховенства права, викликають інтерес і звертають на себе увагу передовсім тим, що значною мірою вони відрізняються від відповідних засобів в Україні. В контексті багаторазових спроб повноцінної судової реформи і особливо підготовки проекту закону про внесення змін до Конституції у частині правосуддя, доцільним стало би аргументування автором такої різниці і його власна позиція з цього приводу.

4. Децентралізація публічної влади (підрозділ 3.4) подана автором у площині відновлення сильної моделі місцевого самоврядування у державах Центральної Європи, делегування йому відповідних повноважень, зміни адміністративно-територіального устрою. Однак, процес децентралізації не вичерпується зміцненням місцевого самоврядування. Крім того, для сучасної України важливим є вироблення механізму державного контролю за законністю у діяльності органів місцевого самоврядування і, відтак, цікавим виступає досвід законодавчого врегулювання у державах, які вже імплементували досвід Європейського Союзу в цьому питанні.

Ці зауваження хоча й потребують обговорення під час публічного захисту, проте не впливають на позитивну оцінку проведеного дисертаційного дослідження і не перешкоджають оцінити його як завершену роботу, що вирізняється науковою новизною, у якій вирішене актуальне наукове завдання – комплексний аналіз правових засобів здійснення демократії у державах Центральної Європи в контексті необхідності реформування її інститутів в Україні.

Основні положення та висновки дисертації достатньо повно відображені у 11 публікаціях (5 з яких опубліковані у фахових наукових виданнях, у т.ч. в

одному виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз, та 6 – у збірниках доповідей науково-практичних конференцій).

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Дисертаційне дослідження відповідає профілю наукової спеціалізації 12.00.01 – теорії та історії держави і права; історія політичних та правових учень.

У цілому дисертаційне дослідження «Правові засоби здійснення демократії у державах Центральної Європи: теоретичні та практичні аспекти», відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор Попович Терезія Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорії та історії держави і права; історія політичних та правових учень.

14 листопада 2015 р.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Д. В. Лук'янов

